

UNITED NATIONS DECLARATION ON THE RIGHTS OF INDIGENOUS PEOPLES

TRANSLATION INTO WAJANA LANGUAGE

Picture from <http://argusvlinder.web-log.nl>

United Nations Development Programme
Suriname

Disclosure – This translation was commissioned by UNDP Suriname with the support of Regional Indigenous Initiative of Regional Bureau for Latin America and the Caribbean, as a means of disseminating the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. This is not an official translation and should not be used as such. The terminology used in the translation is that of the translator and does not necessarily represent that of the United Nations, including UNDP, or their Member States. This translation has been supervised and verified by the Association of Indigenous Village Leaders in Suriname (VIDS) in the year 2010. VIDS continues revising the translation that will be updated with further improvements.

UNDP is the UN's global development network, advocating for change and connecting countries to knowledge, experience and resources to help people build a better life. We are on the ground in 166 countries, working with them on their own solutions to global and national development challenges. As they develop local capacity, they draw on the people of UNDP and our wide range of partners.

World leaders have pledged to achieve the Millennium Development Goals, including the overarching goal of cutting poverty in half by 2015. **UNDP's** network links and coordinates global and national efforts to reach these Goals. Our focus is helping countries build and share solutions to the challenges of:

- Democratic Governance
- Poverty Reduction
- Crisis Prevention and Recovery
- Energy and Environment
- HIV/AIDS

UNDP helps developing countries attract and use aid effectively. In all our activities, we encourage the protection of human rights and the empowerment of women.

Verenigde Naties (palasisi) epohnëptop wayana tom pëk

Ëtutoponpi,

Kunehak pampila ailë, helë kom ailë he ahpelalë tot ehewuhnëpila towomitpi kom ailë leken,

Ahpelalë man wayana tom ehmelë kaliponotom lo kuptë katip, malalë man tiweitop kom ailë leken, tiwililipkai hela helë pëk.

Malalë ehmelë kaliponotom tiwë esike, pëtule iweitopkom, tiwëlën kom ewumakpe, hele umpoi man ipok leken kalipono eitop.

Malalë etikom palë tanme pampila,ëpatoptom, kalipono tom wililip katop tom mohpe aptau mëlëkom hela sitpiliime, ohanëmatse esike

Moloinë helëhnë wayana tom man tiwililipkai hela tiweitop kom katip he tēwaptawëhe

Ëlekaptëtse man wayana awohanëmatoponpë tom, ipatakatoponpi kom, itunakatoponpi kom, epola hemalë tipatakam ënipetukwala tehim katip tot

Masike tēweitopkom ailë leken man wayana tom, politiek pëk he aptau, kalakuli ili he aptau, pijai pëk he aptau, uhpak eitoponpë pëk he aptau, tēwepohnëptop kom ailë, malalë ipata kom, itu huwa he aptau

Malalë ahpelahlë wayana tom awohanëmatop hela, apëtomatop kom he lëken, pampila ali ailë, palasisi katoponpi ailë,

Ëtaponayana tom ëti top pëk tawake, politiek jaw, kalakuli itop pëk, huwa, malalë wililip katop ekuptëttop me, ohanëmatop, huwa ewutë kuptë,

Kalipono tom wayana apëtomahe aptau kane ahpelalë , ënewuhnëpila he, ipata kom pëk, ituna kom pëk, malalë kanetot iweitop kom ënalimapo hela

Wayana tom mohnë itu kulunme, ituhtali me tot esike malalë man ehmelë itu eitop pëk tuwalë tot

Wayana tom pataw solatie tom aptau tēnokëmei he tot, ëhelela eitopme, ehmelë hapëm lëken eitopme, jamephak leken eitopme kaliponotom mohtaw

Wayana tom tēweitop kom ailë ulë lëken tipeonom kom uwantanipilihtaw, epalihtaw, wame iweitop kom huwa

Helë kom pampila, ëtutop tom wayana eitop tom man ewutë kuptë, ahpela huwa

Malalë man helë kom palasisi tom malë wayana oloko eitop

Ëhmelë palasisi tom pampilan kalakuli eitop ëwutë eitop tom man kaliponotom tëweitolp tom kom ailë lëken katop eitopohpe

Helë alï man ipëklë leken tëkalei hela, tawake eitop tapek esike, ahpela eitop esike

Helë alï man ëheilela oloko eitop jamephak lëken wayana tom palasisi malë, ahpelalë, ipok lëken, wïlïlïpkatëla

Palasisi tïhtutuikaihe ahpelahlë towomitpï ailë oloko eitopme wayana akëlë

Malalë ahpelahlë palasisi wayana akëlënme eitop he

Helë alï man ahpela wayanatom apëtomatopme, iweitolpkom , ulë iweitolp kom ikulunmatop kom huwa palasisi tom moja

Malalë wayanatom wïlïlïpkatop hela, tëweitolp kom ailë he aptau ma lëken ëwutë kuptë, malalë wayana tom ëtakëlë ëhewekïme

Wayana tom eitop man tïwë ëwutë kuptë, lo kuptë, masike man ipëklë më ëhmelë man tot mëlë katïp tïkai hela

Ma helë kom wayana tom apëtomatop palasisi nimilikutpï, ahpelalë teihim:

Artikel 1

Wayana tom man ëhmelë tëweitolp kom ailë tïwëlën kom kaliponotom katïp helë man Verenigde Naties pampilan jaw tïmilikikhe ëhmelë lo kuptë kaliponotom tïweitolpkom katïp lëkin katop pampila jaw.

Artikel 2

Wayana tom man mëlëlë katïp ëhmelë kalipono tom katïp , tïwë iweitolpkom momna. Masike kuwïlïlïp katop kom hela, ëtikompale pëk aptau, malalë kuwïlïlïp katop kom wayana me kuwesikomke hela.

Artikel 3

Tïweitolp kom ailëlë wayana tom eitop he. Masike tïweitolp ailë politiek pëk he, malalë tïweitolp kom ailë kalakuli ija tot, tïlon kom ipetukwe tot tïweitolpkom ailë, uhpak tëweitolp kom ënalima hela aptau mëlë katïp

Artikel 4

Tïweitolp kom ailë eitop pohpe wayana esike man tot inëlamkomlë tïpatakom umitïnme ipetukwane kom me huwa.

Artikel 5

Wayana tom man tēweitol kom katip lē politiek, skotu, kalakuli malalē uhpak tiweitol ponpi kom pēk he aptua ipēk, lome mahela iwaptawēhe tēweitol ailē lanti akēlē ipēk he aptau ipok kehnē mēlē.

Artikel 6

Tinisano ailē wayana mēnke mēlē lon pono me he wai

Artikel 7

1. Wayana tom man ulē tēweitolkom ailē, malalē ētikom palē pēk hela aptau ipok, malalē tikulunmai he tot.
2. Wayana tom man tēweitol kom ailē lēkin, tiwē lep iweitolkom. Lome tiwē iweitol kom pēk ēnawohanēmala, ēnilomo kala, malalē ēhtēle ipeinomkom ēnenokīla huwa.

Artikel 8

1. Wayan tēweitol kom ēnalima hela aptau, uhpak tēweitol ponpi ēnalima hela aptau, ēnawohanē mala eitik.
2. Palasisi kēpētoma top kom ija:
 - a. Ēnik jamkom tiwēkuweitolkom alima po he aptau, malalē kutamukom epatpi tom alima po he aptau.
 - b. Ēnik jamkom kupatakahe aptau, malalē emenumi he kupata kom lonali tom pēk aptau huwa.
 - c. Epatamtētēk tiwēlen pona katop hela wayana tom moja
 - d. Malalē ipēklē iweitolkom alima pohe aptau
 - e. Wayan tom wililipkatop hela ipēk le tiwē iwesikomke

Artikel 9

Wayana tom tiwēlēn lon pono Wayana lē mehe aptau ipok, ipok mējen Wayana tomo ja aptau. Mēkja akēl he wayana tom aptau iwililip katop kom hela.

Artikel 10

Wayana tom uhmopopkatop hela epatamtë hela iwapaptau wehe. Pëtuku ëtulula aptau malalë iwepatamtëtöp kom ënepetpï mala aptau malalë epatamtë hela wayana tom aptau molo lëkin, tïpatawehe.

Artikel 11

1. Tïtamu kom eitoponpï katïp he wayana tom aptau ipok malalë tïwëpsik tïlihe aptau ipok. Helëhnë uhpak inilïtpï kom, ipatpï kom, uwatop kom, iweputop kom, ëhmelë wayana eitop uhpakaptalï eitop katïp he aptau ipok.
2. Masike uhpakaptalï ënik jam komo ja ipëklë tïnomta poi wayana tom eitop, palasisi tom mënipetukwaimë ja wayana malë.

Artikel 12

1. Wayana uhpakaptalïtom eitop, uwatopkom, pijai pëk tëveitop kom, inilïtpï kom enepohe malalë ekamïhe aptau ipok. Malalë helë kom pëk tïwëlënkomp epa he aptau ipok. Tëhjum katopkom ënalima pohela, malalë tïwëlën kom moja ënene po hela aptau ipok. Malalë ëkip aleimë he aptau mënaleimëja tot.
2. Wayana tom mïmpalë ëhtëlë tëlëi, tëhemikai, takuwa tëtïhe aptau palasisi malë upijëmë tohme. Malalë ëkip tëhe mikai aptau, tupijëmei palasisi malë.

Artikel 13

1. Uhpak eitoponpë ekalë he, towomikom tïwëlën kom moja epahe, aptau ipok. Malalë tëhetkom lë ekalë ja tïpata kom, tïwekïkom moja mënipïnanïpjatot huwa.
2. Wayana tom apëtome palasisi tëveitopkom ailë eitopme, malalë politiek pëk eitop, skowtu oloko eitoptom pëk wayana tom tuwalonume tot, ënipohnëpïla aptau isahkaimetohme huwa.

Artikel 14

1. Tëhepatopkom malalë sikolo pakolon tïjalëhe ipohe aptau mënijatot, tëpanekom ipoja tot huwa. Towomi kom ailë epahe sikolo taw aptau mënepetot, tëveitopkom ailë.
2. Ètïpalë pëk ëhepahe wayana peinom aptau epapotïk lanti ja
3. Wayana tom epapotop ipohe man palasisi awomi kom jaw lë epapotomkome malalë ipatawehe lë huwa.

Artikel 15

1. Wayana tom tiwë eitop man ipok malalë uhpak eitoponpë, helë kom pëk ëhmelë sikolotaw mënehepe malalë ëwutëkuptë mënehekalëja.
2. Palasisi malë wayanatom ëhwililiktop hela masike jamephak lëken, oloko eitophe ituhtalitom malë malalë ëhmelë kaliponotom akëlë.

Artikel 16

1. Wayanatom radio, kino, kolanti he towomikomjaw lë aptau mëniþoja tot, lome tiwëlën omi ailë radio, kino, kolanti tom pëk he aptau ipëk.
2. Palasisi radio, kino, kolanti tom jaw wayana ipok eitop pëk panangma poja.

Artikel 17

1. Wayanatom man ëhmelë kaliponotom lo kuptë katip tïnisanõ pëk oloko, malalë tïjapanik oloko he aptau.
2. Palasisi man wayana tom malë tipeinomkom awolemila oloko eitop hela, ikulumhak oloko iweitop hela, iwehepinëptop kom he, sikolotak itëtop kom he, iwipime iwëtïtop hela, lawwuhpe iwëtïtop kom hela huwa.
3. Malalë wayana awohanëmatop hela oloko aptau, oloko eitop upilihtaw iwililip katop kom hela, epetpimalitawe awohanëmatop kom hela huwa.

Artikel 18

Towomi kom panangma po he aptau wayanatom lë ënikjam kom ipoja tëveitopkom ailë lë ëtipalë ipetukwatohme.

Artikel 19

Palasisi man wayanatom malë oloko, mënetuja huwa umitinkom akëlë, apëtomatopkome ëtipalë pëk.

Artikel 20

1. Ahpëlalë tiweitop kom ailë wayana tom eitop he esike malalë tiweitop ailë politiek pëk he, malalë tiweitop kom ailë kalakuli ija tot.
2. Wayana tom awohanëmatpi tom malalë epatamteimëpitom ipëk lë tiwëlën kom moja man tëpetpimaime he malalë ëti tøkaleimeihe mëlë animitpi emtak

Artikel 21

1. Wayana tom t̄ipata kom ikulunma he aptau ipok, malalē kalakuli upil̄itaw, sikolo p̄ek he m̄ihja aptau, t̄ipakolon kom ipetukwahe aptau, oloko eitop ipohe aptau, ehēpinēpohe aptau, iw̄il̄il̄ipkaptop kom hela.
2. Malalē ahpelalē apētomatop kom ipohe palasisi kalakuli malalē ulē iweitop kom huwa. Tamusi tom, kunumusi tom, w̄el̄iham, imjata tom, waluhma tom, peitop̄itom malalē iw̄ip̄itom apētoma he tot.

Artikel 22

1. Helē katop ailē man ahpela wayanatom tamusi, kunumusi, w̄el̄iham, imjata, waluhma, peitop̄it malalē iw̄ip̄i man kom apētoma he tot.
2. W̄el̄iham peitop̄it malē apētomahe man palasisi wayana tom akelē, uhmo uhmo top kom hela, iw̄il̄il̄ip katop kom hela huwa.

Artikel 23

Ahpela nai emna ehēpahe katop ipohe wayana tom moja. Malalē ahpelahle towomi kom panangmapo top kom he, inelamkom lē oloko eitop me ehmelē p̄ek.

Artikel 24

1. Wayana tom t̄epit kom lē p̄ek he aptau malalē t̄epit kom lē il̄ihe aptau man tot m̄elē kat̄ip. Malalē t̄epit kom lē pata ikulunma top kom he, ituhtal̄i ēknē tom malē. Lome palasi epit he tot aptau ēkalē top he.
2. Wayana tom man ehmelē t̄iw̄el̄en kom kat̄ip t̄epinēphe he takuwa iwaptawēhe. Helē p̄ek palasisi ewap̄etomet̄ew.

Artikel 25

Wayana tom uhpak ipatakommot̄p̄i tom ip̄etukwahe aptau m̄enipetukwe tot, t̄ituna kom malē, wantē ipajam kom pata me.

Artikel 26

1. Uhpak ipat̄at̄p̄ikom malalē molo et̄ipalē inisano kom aptau m̄enip̄inanip̄em̄ēja tot ise aptau.
2. Uhpak ipat̄at̄p̄ikom malalē molo et̄ipalē inisano kom aptau m̄enip̄inanip̄em̄ēja tot ise aptau malalē hemalē ihjan ipatakommot̄p̄i he, akētēmehe aptau, t̄eweitop kom ailē m̄enil̄ēme ja.

3. Palasisi helë wayana tom lon ipoja pampila tom pëkëna. Ahpelalë hela wayana lon katopme tiwëlën kom mo ja.

Artikel 27

Ahpelalë wayana tom lon, itu, itupi kom helë ituna kom huwa katop pëk pëtuhku ëtuluhe palasisi, ëhmelë pëtuku ipetukwatohme. Wayana tom omi panangmatohme hemelë helë pëk.

Artikel 28

1. Wayana tom man tēpetpimaimeihe ipata kom, itunakom tiwilingmai aptau, malalë ipëk lë tipatamtēpoime aptau.
2. Mahela aptau akon ipatak kom tēkalei, itunakom malë, ipokehnë ilon kom tipetukwaime aptau.

Artikel 29

1. Itu tom, malalë ituhtali tom man tīkulunmai he wayana tom moja, tipetukwai he huwa. Palasisi tom man wayana apētomahehnë helë pëk.
2. Palasisi man wayanatom lon po ipëk lë ëtikom palë ënupahpola, wamela eitopohpe ilitsan kom ëtakamatop kom huwa.
3. Lome uhpak lë ëtikom palë alimatpī ke wayana tētakamai, tiwiliptai, wamela eitop tēpeihe aptau, mëha ap tomahe, epinëpëmëhe huwa palasi.

Artikel 30

1. Solati tom man ipëklë wayana tom patak itëla, lome ahpelahle apētomatop kom me lëken mëntëjatot.
2. Akename pitë mënetujatot wayana akëlë solati tom ilon kom po ëhepatohme.

Artikel 31

1. Wayana tom tipata kom ipetukwe, mënikulunme, itu malalë ituhtali tom, uhpak tēweitopotpī kom, towomi kom, uwatopkom, pijai pëk iweitop kom, iweputup kom huwa. Malalë tuwalë tēweitopkom eninomtapo hela, mihja ipinaniptop he.
2. Palasisi ahpelalë wayanatom apētoma he helë kom pëk.

Artikel 32

1. Ahpela nai emna ëhepahe katop ipohe wayana tom moja. Malalë ahpelahle towomi kom panangmapo top kom he, inëlamkom lë oloko eitop me ëhmelë pëk, tïpata kom pëk, itu pëk huwa.
2. Malalë palasisi tom mënëtuja pitë wayana akëlë, umïtïn kom akëlë, oloko wayana patau, ituhtaw he tot aptau, itunakom, lo awa he tot aptau huwa.
3. Palasi oloko he ituhtaw, itunakwawëhe aptau molo wayana teihamo ëpetpïme.

Artikel 33

1. Wayana tom man tëwumaku ailë ënikjam me malalë ënikjam pona huwa tïlon kom po. Lome lanti akëlënme he aptau akëlë he tot.
2. Malalë man wayana tom tëweitop kom ailë ënikjam akëlënme.

Artikel 34

Wayana uhpak tëweitoponpï ipïnanïpja ma he aptau, pijai eitop, inili kom huwa ëhmelë ëwutëkuptë kaliponotom katïp.

Artikel 35

Wayana tom tëweitopkom imiliku he aptua mënimiliktan tot.

Artikel 36

1. Wayana tom tïwëlën lon pono takuwalëla oloko tïwekï tïwëlën lon pono aikelë, ëtawoktop aptau ipatakë he mëntëja huwa.
2. Palasi man wayana apëtomahe helë kom pëk.

Artikel 37

1. Wayana ëtutoponpï palasi malë malalë pampila tom imilikutpë tom man tïkenanpai he ejahe, malalë towomitpï kom aile palasi helë kom pëk.
2. Helë ali man wayana wililip katop mela malalë awohanëmatop mela.

Artikel 38

Palasi man wayana malë oloko helë pampila ailë lëken, hapëm lëken.

Artikel 39

Wayana tom tēpētomatop kom he kalakuli malalē ētīpalē pēk aptau palasisi tom mēnapētometēw.

Artikel 40

Malalē ipokela wayana tēti he palasi malē aptau, tēweitop kom ailē helē ipetukwaime ja. Tēweitop kom ailē palasi nomte tot.

Artikel 41

Palasi malē oloko teihamo man ahpela helē alī ailē lēken, malalē ahpela helē pampila ailē wayana apētoma he, ētīkompalē pēk lēken helē alī. Wayana tom eitop ailē lē man helē pēk ēhmēlē ipatawēhe.

Artikel 42

Palasisi tom malalē akēlē oloko teihamo helē alī hapīm lēken ekalēja wayana tom apētomatohme

Artikel 43

Helē alī man apsik lēken wayana tom apētomatohme, malalē isaponkom ēwutē kuptē apētomatohme huwa

Artikel 44

Helē alī man ēhmēlē wayana tom katopme eluwakom welīham malē apētomatop.

Artikel 45

Helē alī man ejala tēkalei hela wayana tom awohanēmatohme hemale, wante huwa, ihjume hapem tēkaleihe

Artikel 46

1. Helē alī ipēk lē tikenanpai kaliponotom katohme hela, tiwē palasisi tīpampilak sike.
2. Helē alī ikenanpalīhtaw man tiwēlēnkōm wīlīlīpkatop,awohanēmatopkom tapek. Tiwēlēnkōm apētomatohme lēken man helē alī tikenanpai he. Ēhmēlē lo kuptē kaliponotom apētomatop hapon helē.
3. Helē alī man pētuhku tēkalei he hapēm lēken omi tēkalei he, towohanēmai hela.